

інтегрального показателя для оценки уровня социального развития коллектива предприятия / Е.Н. Пшеничная // Науч.-техн. сб. «Коммунальное хозяйство городов»: Серия: Экономические науки. – 2007. – Вып. 75. – С. 178-183.

8. Залуцький В.П. Сутність соціально-економічного розвитку машинобудівних підприємств: методи та принципи їх забезпечення / В.П. Залуцький // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.11. – С. 163-169.

9. Ступко А.В. Механізм соціально-

економічного розвитку малого бізнесу в регіоні / А.В. Ступко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2010. – № 31. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_31/statti/2_10.htm.

Недобега О.О. Моніторинг соціально-економічного розвитку підприємств / О.О. Недобега // Часопис економічних реформ. – 2011. – № 1. – С 99-103

Аннотация. Рассмотрены этапы, принципы и факторы социально-экономического развития персонала предприятий железнодорожного транспорта

Ключевые слова: персонал, социально-экономическое развитие, фактор, железнодорожный транспорт, принцип

Summary. The stages, principles and factors of socio-economic development of the personnel of the enterprises of railway transport

Keywords: personnel, socio-economic development, factor, rail transport, principle

*Рецензент к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Зубенко В.О.*

УДК 338.48

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ ТА ПІДГОТОВКИ ІНФРАСТРУКТУРИ СЛОБОЖАНЩИНИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЧЄ «ЄВРО 2012»

*Чередниченко О.Ю., к.е.н., доцент (УкрДАЗТ),
Чередниченко А.О., студентка (ХНАМГ)*

У статті розглянуто питання необхідності прискорення розвитку, можливості та умови етнотуризму в регіоні, встановлено його взаємозв'язок з існуючою інфраструктурою населених пунктів Східної України (Слобожанщини), доведено його вплив на сучасну регіональну політику, надані рекомендації щодо реалізації ідеї втілення та розвитку етнотуризму в державі і регіоні.

Ключові слова: етнотуризм, інфраструктура, регіональна політика

Постановка проблеми та аналіз основних публікацій. Східні регіони України не можуть запропонувати для туристів традиційних форм туризму (значних архітектурних пам'яток, СПА-відпочинку, гірськолижного відпочинку тощо) [8].

В зв'язку з планування участі м. Харкова в чемпіонаті Європи з футболу «Євро – 2012» є нагода розглянути нетрадиційні форми туризму. Реклама їх напередодні проведення чемпіонату надасть можливість звернути увагу на наш регіон

потенційних інвесторів, залучити фінансові ресурси в туристичний сектор економіки регіону. Первинність, аутентичність природної і соціальної середовища в комплексі є могутнім привабливим фактором в світовому туризмі. Етнографічний туризм заснован на зацікавленості туристів до історії розвитку та життя народів, до ознайомлення з народними традиціями, обрядами, творчістю та культурою.

В 1810 р. на острові Юргорден торговець Джон Бургман створив величавий сад та побудував літній павільон з яскравим видом на Стокгольм. Маєток отримав назву «Скансен», так як поблизу було розташовано укріплення чи фортецю (шведською – skans). Через 81 рік Артур Хазеліус купив маєток та заклав Музей Північних країн. Таким чином, «Скансен» став першим в світі етнографічним музеєм під відкритим дахом. В світі етнографічних музеїв під відкритим небом біля шістисот. В Україні налічуються етнографічні скансени в Ужгороді, Львові, Чирнівцях, Переяславе-Хмельницькому, Галичі. Самий відомий етнографічний музей під відкритим небом в нашій державі – Пирогово (м. Київ).

Етнографічний туризм став розвиватися в Україні тільки після отримання незалежності. Україна має великий потенціал в області етнографічного туризму, але грамотно його використовувати не дає застарілий підхід до цієї сфери. Фахівці зтверджують, що мало який європейський народ зберіг до наших часів особливість (аутентичність) національної культури так, як українці. Добру службу в цьому послужила не тільки суб'єктивна консервативність українців, але і об'єктивно невисокий рівень життя народу, особливо в сільській місцевості[3].

Етнографія – один із головних стимулів подорожі іноземних туристів в нашу країну, хоча відобразити в конкретних цифрах вплив етнографічного сектору на туристичні потоки важко, так як в Україні не ведуться підрахункм в області тематичного туризму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом активізувалися наукові дослідження щодо розвитку туристичної галузі в Україні. Особливу увагу вітчизняні науковці Божко А.І., Кібіч А.Д., Косташук І.І та інші приділяють традиційним напрямкам розвитку туристичної галузі, розрахунку вартості туристичного продукту та прогнозуванню туристичних потоків. В той же час, остається малодослідженою проблема можливостей та розвитку етнічного туризму, його взаємозв'язок з туристичною інфраструктурою, вплив на існування і розвиток невеликих міст України. Є актуальним і вивчення досвіду іноземних туристичних компаній в цій області та перспективи впливу етнічного туризму на сучасну туристичну політику держави.

Метою вказаного дослідження є звернення уваги вітчизняних наукових фахівців в області туристичного менеджменту, науковців, а також спеціалістів–практиків, працівників туристичного сектору національної економіки до проблем розвитку регіонального етнічного туризму, висвітлення шляхів їх подолання, встановлення взаємозв'язку з існуючою туристичною інфраструктурою. Крім того, метою статті є аналіз вивчення можливостей зайнятості місцевого населення в цій області економіки та перспективи

впливу етнічного туризму на сучасну туристичну політику регіону і держави.

Виклад основного матеріалу. Слобожанщина (Слобідська Україна) — історично-етнографічний регіон України, що формувался на перетині осілої й кочової людності, в зоні інтенсивних контактів та взаємовпливів різних культур. Колись ці споконвічні українські землі звалися Заліською Україною, «полудневими» землями, а в більш віддалені часи — Стародубщиною, Сновщиною, Подонням. Тривалий час Слобожанщина була «Диким полем» між Україною, Росією та Кримським ханством. Першим, хто відважився захистити ці землі від кримських орд, був український князь Дмитро Вишневецький (відомий з українських дум як Байда). Відтоді українські козаки стали повноправними господарями у слобідських землях. В давнину в степах і лісостепах сучасної України жили скіфи та сармати, які займалися тваринництвом, землеробством і ремеслом, а також племена унікальної Салтовської культури, стародавні сліди якої були знайдені в селі Верхній Салтів (Вовчанський район Харківської області). У VII - X ст. частина Харківської області входила до складу Хазарського каганату. У X - XII сторіччі на правому березі річки Уди було розташоване старослов'янське місто У першій половині XII сторіччя, під час татаро-монгольської навали, територія краю зазнала великого спустошення і невдовзі перетворилась на «Дике поле», покрите лісами та степовими травами. Саме тут, між лісами й болотами, проходив сумно відомий Муравський шлях - шлях із Криму на Русь, по якому здійснювали набіги за здобиччю та невільниками кримські та ногайські татари. Для захисту від них на початку XVII століття серед «Дикого поля» почали створюватися перші малочисленні укріплені пункти - невеликі фортеці та остроги - Царе-Борисів (1600 рік), Чугуїв (1638 рік), Валки (1646 рік). Вже у 1599 р. вони заселили Валуйки, а згодом Усерду, Яблуневе, Корочу; 587 козацьких сімей мешкали у Харкові. На початку XVII ст. на вільних землях засновуються десятки українських сіл. Тільки Іван Мазепа, котрий особливо хотів утвердитися на Слобожанщині, мав 49 сіл, селищ та слобід, у яких налічувалося 5136 селянських дворів та 967 дворів «вільних черкасів» [4].

Власне, українська колонізація Слобожанщини дала змогу Московській державі пересунути її південні кордони від Путивля до Війська Запорізького, поступово заселяючи нові землі російськими поселенцями. Серед останніх здебільшого були «служилі» люди (стрільці, пушкарі, засічна сторожа, воротники, діти боярські) — однодворці, покликані захищати прикордонні землі. Саме з цією метою у XVII—XVIII ст. ними побудовано кілька величезних фортифікаційних споруд-ліній: Бахмутська лінія, Нова лінія тощо. Окрім ратних людей,

колонізаційна хвиля охопила також біглих кріпосних з центральних губерній Росії, а з другої половини XVIII ст. — російських селян, переселених поміщиками на «слободні землі». Саме вони стали основою етнічно змішаних поселень Слобожанщини. Певну роль у заселенні Східної Слобожанщини відіграло і донське козацтво, що часто взаємодіяло з українським козацтвом. Одним з перших, хто почав освоювати землі у «Дикому полі», був гетьман Острянин, який у 1638 р., перейшовши російський кордон, осів на старому городищі Чугуєві.

Активне освоєння цих земель розпочалось в 30-ті роки XVII сторіччя, а масового характеру досягнуло під час визвольної війни українського народу в 1648-1654 роках. Тоді на великих територіях сучасного Сходу України в основному жили вихідці з Задніпров'я. Землі ці стали називатися Слобідською Україною, або Слобожанщиною, центром якої став Харків, заснований 1654 році на злитті річок Харків і Лопань. Протягом 1656-1659 років, під керівництвом першого воеводи Воїна Селіфонтова, на місці сучасної центральної частини міста була збудована дерев'яна фортеця. Для захисту від татар у середині XVII сторіччя створені Харківський, Ізюмський, Охтирський, Сумський та Острогозький слобідські козацькі полки. Харків швидко став воєнно-адміністративним, а пізніше - торгівельно-ремісничим і економічним центром усієї Слобожанщини. Уже з кінця XVII - початку XIX сторіччя в губернії виникають перші мануфактури, а пізніше - фабрики та заводи. Радянський уряд на Харківщині в грудні 1917 року проголосив перший Всеукраїнський з'їзд Рад. З 1919 по 1934 роки Харків був столицею України [4].

Таким чином, Слобожанщина – це край з великою старовинною історією, яка на жаль мало знайома не тільки іноземцям, а і більшості пересічних громадян України. В той же час, наведене історичне багаття і є гарним підґрунтям для розвитку етнотуризму в регіоні.

Велика кількість народів залишила свій слід в кулінарній культурі Харківщини. На даний час на території регіону проживає більше 80 різних народів. Найбільшу чисельність Харківщини складають українці, росіяни, а також вірмени, татари та євреї. Кожен з цих народів вклав частку своєї кулінарної особливості в формування чудової кухні цієї місцевості. Все це в комплексі є гарним доповненням до процесу ознайомлення з етнічними, притаманними лише цієї частини України, об'єктами та історичними пам'ятками.

Крім цього, багатством краю є джерела мінеральних вод - Березівське, Рай-Еленівське та інші. Область розташована на вододілі Дону і Дніпра. За її територією протікає 156 річок. Найбільш великі - Сіверський Донець (довжина 380 км в межах області). У межах області

налічується 36 озер загальною площею близько 2,5 тисяч гектарів, з яких слід зазначити вражаючі красою озера Борове й Біле. Окрім природних озер, на території області налічується 1910 ставків загальною площею більше 6 тисяч гектарів. Вони є практично у всіх адміністративних районах області [4].

Але маючи таку багату національну спадщину, все ж недостатньо приділяється уваги вивченню, збереженню та розвитку питань про реальний побут наших предків. Недостатньо збережено матеріальних носіїв української народної культури.

В той же час, робота в цьому напрямку в регіоні активізувалася в рамках підготовки до участі м. Харкова в ЧС з футболу «Євро 2012».

Так, вже декілька років існує під Чугуєвим унікальний, єдиний на Харківщині музей-хатина "Осикове Плесо", який привертає відпочиваючих чудовими спорудами етнічного характеру: українська хатина-мазанка із справжнім камішевим дахом, характерним для українського села XIX століття, сільське подвір'я, дерев'яний різьблений колодязь у дворі з кристалево-чистою водою. Засновник комплексу - П.Д. Зекцер, який давно захоплюється українською культурою і етнографією. Безпосередньо само м. Чугуєв є гарною пам'яткою часів військових поселень 18-19 століття (так звана «аракчєєвщина»). Тут ще зберігся особливий колорит тих часів (фортеці, будівлі, вали, зброя, предмети побуту селян-військових поселенців тощо).

Аналогічні етнопам'ятки 17-19 століття налічуються і в таких містах Слобожанщини як м. Ізюм, м. Вовчанськ, м. Куп'янськ, м. Валки, м. Зміїв, Старий Салтів. А дендропарки та панські маєтки слиць Красного Куту, Наталівки чи Старого Мерчика є відомими далеко за межами України і давно входять до туристичних маршрутів, які найбільш популярні в сегменті відпочинок вихідного дня.

Особливе питання – Печеніжське поле, унікальне місце з історичної точки зору. Це земля скифів і сарматів на кордоні Русі и Хазарії. Тисячоліття назад – поле бою сиверян з печенігами й половцями. А під час орди Батия – безлюдне дике поле. І тільки через 400 років на землю прийшли люди, які возродили її. Враховуючи історичну унікальність цієї місцевості, було вирішено організувати етнічний фестиваль «Печеніжське поле», який вперше пройшов в літку 2002 року на березі Печеніжського водосховища та зібрав більше 6 тисяч учасників і глядачів. В 2007 році вже більше 50 фольклорних колективів, виконавців та 80 тисяч гостей. За роки проведення етнофестивалю в ньому брали участь самодіяльні колекти Харківської, Кіровоградської, Львівської, Івано-Франківської і Київської областей, Білорусі, Росії, Сербії. Слід зауважити, що у концертній програмі приймають участь фольклорні

колективи 20 районів Харківської області. Основним завданням і метою фестивалю є наміри ознайомити публіку з самотутньою культурою, традиціями Слобожанщини, популяризувати народні традиції та кращі зразки, представляючі національні пісні і танці. В «Містечкі майстрів» всі бажаючі мають можливість спробувати плести венки чи корзини, купити роботи гончарів, кукольників, резчиків по дереву, прийняти участь в майстер-класах по петриківській росписі, які надають народні майстри. Також, гості фестивалю мають можливість пограти в древні українські народні ігри, покуштувати страви національних кухонь. В спеціально побудованому «хуторці» можна не тільки спостерігати, а й покуштувати на вкус «7 чудес Слобожанщини» – побачив їх, гості сразу зрозуміють, по яким маршрутам їм предстоить відправитися в найближчі вихідні, ознайомитися з красою Слобожанщини. «Печенізьське поле» - це справжня пропаганда духовних цінностей народу України, направлені на те, щоб зберегти самотутні традиції Слобожанської культури.

Ще одним культурним явищем на Слобожанщині є етнофестиваль «Співочі тераси», що проходить біля села Городне Краснокутського району Харківської області, який перший раз зібрав більш як п'ять тисяч виконавців і шанувальників української автентичної пісні. Разом із зірками своєю майстерність демонструють два десятки етноколективів Слобожанщини, у тому числі, з Харківської, Сумської, Полтавської областей, а також виконавці з Київської області. Тут також працює своє «Місто майстрів». Що стосується терас, то це пам'ятка ландшафтної архітектури кінця XIX – початку XX століть. Створені свого часу на схилах пагорбів для вирощування екзотичних південних фруктів, тераси як інженерні споруди несподівано перетворилися на акустичні резонатори: за півсотні метрів від терас добре чути навіть слабкий шепіт. Свого часу тут збирав натовпи слухачів і Федір Шаляпін, який спеціально приїжджав сюди. Фестиваль «Співочі тераси» віднині є традиційним, а мальовничі околиці біля терас, у тому числі, Краснокутський дендропарк, включені до туристичної карти Євро-2012.

Саме вдала організація щодо проведення та зростаюча популярність етнофестивалів на нашу думку може стати одним із стовпів розвитку етнотуризму в регіоні. Причому, як показує досвід минулих років проведення вказаних заходів дає поштовх до економічного та соціального оживлення містечок регіону (в області їх налічується 61) та селищ (їх кількість сягає 175) не тільки в період безпосереднього проведення фестивалів, а і в період підготовки до них. Як слідство - розвиток виробництва народних майстрів, активізація торгівлі (в тому числі виїздної), ярмарок, розвиток установ харчування,

сімейних міні готелів та ресторанів, засобів пересування та зв'язку, сфери розваг, покращення існування медичних установ, ремонт та відновлення шляхів сполучення. Причому вказані напрацювання є гарним підґрунтям для розробки та втілення культурно-розважальної програми для вболівальників ЧС з футболу «Євро-2012». Роботу в цьому напрямку активно веде Харківська обласна державна адміністрація, місцеві органи влади і управління[5].

До позитивних факторів розвитку етнотуризму в регіоні відноситься наявність розвинutoї системи транспортних шляхів та маршрутів, насамперед приміських та міських. Основними засобами доставки населення та туристів до етнографічних пам'яток є автотранспорт приватних автоперевізників, залізничний приміський транспорт. Довжина автомобільних шляхів загального користування в області складає – 9614, 2 км., в тому числі міжнародних – 433,1 км., державного значення – 783,8 км., місцевого значення – 8830,4 км. Експлуатаційна довжина залізничних часів в регіоні – 1, 37 тис. км. Як безперечний позитив – наміри реконструювати автомобільні шляхи в напрямку Києва, що дозволить покращити приміське сполучення з етноцентрами, що розташовано впродовж цієї траси[4].

Аналіз туристичних потоків в області свідчить щодо збільшення потоків вітчизняних та іноземних туристів в регіоні (в 2007 р. їх кількість сягала 135 231 чоловік, в 2008 р. - 137 506 чоловік, в кризовий 2009 р. - 116149 чоловік. Що більше докризових 2000-2007р. р.) [4].

До проблемних питань щодо налагодження системи організації та проведення етнотурів можна віднести:

- недосконалість законодавчо-нормативної бази в цій області туризму;
- недооцінку значущості і як слідство відсутність достатньої підтримки розвитку етнотуризму як на регіональному так і державному рівні;
- занепад більшості етнопам'яток;
- відсутність достатньої кількості гідів та спеціалістів в області проведення екскурсій на об'єктах етнотуризму в регіоні.

Висновки. Систематизуючи викладений матеріал можна зробити наступні висновки.

Туризм – це галузь світового масштабу з щорічним обігом понад трильйон доларів США, що впливає не тільки на економіку, а і на устрій багатьох держав і регіонів [9].

За даними Світового економічного форуму, в сфері мандрювань та туризму Україна серед 124 країн світу займає 78-ме місце. Туризм в Україні «забезпечує» формування менше 1% ВВП, в той час як в економічно розвинутих країнах цей показник досягає 6-8%.[6] Державна увага до туризму і оздоровчо-відпочинкової сфери, попри

весь наявний в Україні природний ресурс, приділяється в дуже повільному темпі. У нас здебільш самі турфірми не знайомі з національним ресурсом. Більшість з них, організує групові тури, готові «показать все, что захотите», не розробляючи продуманих та оригінальних маршрутів. За кордоном орієнтуються на індивідуального туриста. Однак йому не завжди легко розібратися, куди поїхати і які об'єкти відвідати за інформаційною допомогою місцевого інформаційного сервісу. Добре знайомий нам турецький туристичний сектор направляє на рекламу галузі десятки мільйонів доларів. Тому, фахівці в області туризму зазначають про необхідність державної Програми з розвитку туризму та туристичної інфраструктури, яка повинна давати можливість залучати не лише внутрішніх туристів, але й подорожувальників із-за кордону.

Шляхи реалізації пропозицій щодо впровадження на практиці системи етнотуризму в регіоні на нашу думку доцільно здійснювати в ході реалізації Державної та регіональної програм з підготовки та проведення до Чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012» [2].

Вказане надасть можливість: оперативно приймати рішення щодо втілення заходів з реалізації турмаршрутів, долучити до реалізації наведеного фахівців різного профілю, управлінців всіх рівнів, наглядових та фіскальних структур керівників та провідних спеціалістів які входять до робочих груп з реалізації заходів передбачених програмами з підготовки та проведення до Чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012». Це не тільки зекономить час на узгодження, налагодження спільних з турагенціями заходів, а й дозволить реалізовувати ідеї та пропозиції в єдиному задумі сучасної регіональної соціально-економічної політики.

Дослідження показали, що в туризмі створення робочих місць відбувається в полтора

рази швидше чим в якій-небудь іншій галузі. Робочі місця й туристичні установи створюються в основному в найменше розвинутих місцях (регіонах), що стимулює мешканців не покидати сільську місцевість. В загалі туристична індустрія складає порядка 11% світового валового продукту і більшу частину ВВП розвинутих країн[3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про туризм» (324/95-ВР) <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України №475-р від 10 червня 2009 року «Про схвалення Концепції організації розміщення гостей та учасників фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу.» / Урядовий кур'єр 2009 рік №121.
3. Туризм и гостиничное хозяйство. Учебник / Под ред. проф., д.э.н. Чудновского А.Д. – М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ». Издательство ЭКМОС, 2000.-400с.
4. Книга инвестора. Харьковская область / Под редакцией Н.Е. Фомина –Харков. Издательство «Фолио», 2010.-262с.
5. Добкін М.М., Чернов С.І. та інші. Основи сталого розвитку Харківської області до 2020 року. Харків. Видавничий Дім «Інжек». 2010-508с.
6. Захарин С. «Туристические итоги лета» / Украинская туристическая газета №10, 2008
7. Федоров А. «Особенности рынка въездного туризма»/ Украинская туристическая газета №6, 2009
8. Якушко О. «Харьков дают туристам в довесок»/газета «Сегодня» №153, 2008
9. Туризм и гостиничное хозяйство. Учебник / Под ред. проф., д.э.н. Чудновского А.Д. – М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ». Издательство ЭКМОС, 2000.-400с.

Аннотация. В статье рассмотрен вопрос необходимости ускорения развития, возможностей этнотуризма в регионе, установлена взаимосвязь с существующей инфраструктурой населенных пунктов Восточной Украины (Слобожанщины), изучено влияние на современную региональную политику, даны рекомендации в отношении идеи развития этнотуризма в государстве и регионе.

Ключевые слова: этнотуризм, инфраструктура, региональная политика

Summary. In article is considered question to need of the speedup of the development, possibilities etnotourism in region, is set intercoupling up with existing infrastructure of the populated points of the East Ukraine (Slobozhanshiny), is studied influence upon modern regional politician, are given recommendations in respect of ideas of the development etnotourism in state and region.

Keywords: etnotourism, infrastructure, regional policy

Рецензент к. е. н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.
Експерт редакційної колегії к. е. н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.